

УДК 347.44

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.4.7>

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ ПРО ПОПЕРЕДНІЙ ДОГОВІР

Карнаух Вадим Сергійович,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу науково-правових експертиз
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

У статті розглядаються окремі законодавчі положення та аналізуються висловлені в доктрині пропозиції щодо змін у правовому регулюванні попереднього договору з метою вирішення питання щодо доцільності їх урахування в процесі рекодифікації цивільного законодавства України. Для визначення напрямів оновлення статті 635 Цивільного кодексу України взято до уваги потенційну можливість скасування Господарського кодексу України, наявні розбіжності між положеннями двох кодексів, судову практику Верховного Суду щодо застосування відповідних правових норм та досвід законодавчого регулювання окремих зарубіжних країн.

Критично оцінюються пропозиції щодо змін статті 635 Цивільного кодексу України, які стосуються предмета попереднього договору та фіксації можливої односторонності такого договору. Висловлено аргументи на користь уточнення переліку істотних умов попереднього договору та закріплення обмеження строку укладення основного договору у разі відсутності в попередньому договорі визначення відповідного строку.

Значну увагу приділено обґрунтуванню доцільності закріплення в статті 635 Цивільного кодексу України можливості спонукання до укладення основного договору в судовому порядку сторони попереднього договору, яка ухилиється від укладення основного договору. Запровадження таких змін може супроводжуватися оновленням статті 627 Цивільного кодексу України. Стверджується, що наявне формулювання умов для припинення зобов'язання щодо укладення основного договору в частині 3 статті 635 Цивільного кодексу України може перешкоджати захисту добросовісної сторони попереднього договору шляхом спонукання до укладення основного договору недобросовісної сторони.

Ключові слова: попередній договір, предмет попереднього договору, спонукання до укладення основного договору, істотні умови попереднього договору, рекодифікація.

Karnaukh Vadym. Regarding Updating of the Civil Law Norms About the Preliminary Agreement

The article examines some legislative provisions and analyzes the proposals expressed in the doctrine regarding changes in the legal regulation of the preliminary agreement with a purpose of resolving the question of their appropriateness in the process of recodification of the civil legislation of Ukraine. When determining the directions for updating Article 635 of the Civil Code of Ukraine, the potential possibility of repealing the Commercial Code of Ukraine, existing discrepancies between the provisions of the two codes, the judicial practice of the Supreme Court regarding the application of relevant legal norms and the experience of legislative regulation of certain foreign countries are considered.

Proposals regarding changes to Article 635 of the Civil Code of Ukraine related to the subject of the preliminary agreement and possible determination of the preliminary agreement as unilateral are critically evaluated. Arguments are expressed in favor of clarifying the list of essential terms of the preliminary agreement and fixing the limitation of the term of the conclusion of the main agreement in the absence of a definition of the relevant term in the preliminary agreement.

Considerable attention is paid to the issue of substantiation of the appropriateness of enshrining in Article 635 of the Civil Code of Ukraine the possibility of forcing the party to the preliminary agreement, who evades the conclusion of the main agreement, to enter into the main agreement

in court. The introduction of such changes may be accompanied by changes to Articles 627 of the Civil Code of Ukraine. It is suggested that the existing description of the conditions for terminating the obligation to conclude the main agreement in Part 3 of Article 635 of the Civil Code of Ukraine, may prevent the protection of the bona fide party to the preliminary agreement by forcing party in bad faith to conclude the main agreement.

Key words: *preliminary agreement, subject of the preliminary agreement, forcing to conclude the main agreement, essential terms of the preliminary agreement, recodification.*

Процес системного оновлення цивільного законодавства України вимагає ретельного переосмислення різних приватноправових інститутів. Увага науковців до положень про попередній договір у вказаному контексті допоки має точковий характер. На необхідності змін відповідних норм у світлі рекодифікації звертали увагу А. Б. Гриняк та І. О. Дзера. До початку цілеспрямованої роботи над оновленням Цивільного кодексу України на окремі недоліки та можливі шляхи вдосконалення законодавства у цій сфері вказували С. М. Бервено, О. М. Клименко, Р. А. Майданик та інші вчені.

Концепцією оновлення Цивільного кодексу України ініціативи щодо статті 635 Цивільного кодексу України обмежуються пропозицією перенесення норм, які містяться у вказаній статті, у главу 16 Книги першої «Правочини» [1]. Своєю чергою, наявні відмінності між правовим регулюванням попереднього договору у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) [2] та Господарському кодексі України (далі – ГК України) [3] з урахуванням законопроекту «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» № 6013 від 09.09.2021 року, яким передбачається втрата чинності ГК України [4], лише посилюють актуальність проведення досліджень проблематики попереднього договору для цілей рекодифікації.

Відповідно до ч. 1 ст. 635 ЦК України попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір у майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором.

Розглядаючи ч. 1 ст. 390 ЦК Республіки Казахстан, згідно з якою за попереднім договором сторони зобов'язуються укласти в майбутньому договір про передачу майна, виконання робіт чи надання послуг (основний договір) на умовах,

передбачених попереднім договором [5], І. О. Дзера зазначає, що таке формулювання є більш вдалим, адже визначає можливу сферу укладення попереднього договору та може бути взяте до уваги під час внесення змін до ЦК в процесі рекодифікації [6, с. 87].

На нашу думку, уточнення ч. 1 ст. 635 ЦК України в частині предмета попереднього договору не є необхідним. Виходячи з розуміння зобов'язання як предмета договору [7, с. 86], доцільно звернутися до ч. 1 ст. 509 ЦК України, згідно з якою зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Використовуючи в наведеній дефініції слово «тощо», законодавець не вичерпує предмет можливого договірного зобов'язання вказаними діями. Прикладами договорів, за якими можуть не виникати зобов'язання з передачі майна, виконання робіт чи надання послуг, є договір про спільну діяльність та корпоративний договір [8, с. 199; 9, с. 106]. Зобов'язання щодо укладення таких договорів можуть становити предмет попереднього договору, що свідчить про достатність формулювання в ч. 1 ст. 635 ЦК України для потреб цивільного обороту.

Іншим аспектом, який потребує розгляду у процесі аналізу ч. 1 ст. 635 ЦК України та вирішення питання щодо законодавчих змін, є належність попереднього договору до групи договорів за класифікаційним критерієм розподілу прав та обов'язків. Формулювання ч. 1 ст. 635 ЦК України свідчить про конструювання попереднього договору як двостороннього договору. Натомість відповідно до ч. 1 ст. 182 ГК України попередній договір

конструюється як односторонній договір, згідно з яким укласти основний договір зобов'язується суб'єкт господарювання.

О. М. Клименко вказував на ризик неоднозначного тлумачення одностороннього попереднього договору судами через відсутність у ст. 635 ЦК України прямої вказівки на можливість існування одностороннього попереднього договору, а також зазначав доцільність видозміни норми ЦК України про попередній договір шляхом закріплення в ній вже визнаного існування одностороннього попереднього договору [10, с. 36].

Видається, що доцільність доповнення ч. 1 ст. 635 ЦК України вказівкою на допустимість односторонності попереднього договору може викликати сумніви. Так, відповідно до ч. 1 ст. 6 ЦК України сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства, а з ч. 1 ст. 627 ЦК України випливає, що сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. Зміст вказаних цивільно-правових норм дозволяє дійти висновку про достатність наявної редакції ч. 1 ст. 635 ЦК України в частині визначення попереднього договору. Водночас, зважаючи на застосування загальних положень про договори до багатосторонніх договорів відповідно до ч. 4 ст. 626 ЦК України, формулювання ч. 1 ст. 635 ЦК України є достатнім також для укладення багатостороннього попереднього договору.

Суттєвим питанням у межах цього дослідження є також законодавче визначення істотних умов попереднього договору. Актуальність вказаного аспекту зумовлюється насамперед відмінностями у визначенні таких умов положеннями ЦК України та ГК України. Відповідно до абзацу 3 ч. 1 ст. 635 ЦК України істотні умови основного договору, що не встановлені попереднім договором, погоджуються у порядку, встановленому сторонами у попередньому договорі, якщо такий порядок не встановлений актами цивільного законодавства. Згідно з ч. 2 ст. 182 ГК України попередній

договір повинен містити умови, що дозволяють визначити предмет, а також інші істотні умови основного договору.

У доктрині трапляються протилежні оцінки щодо необхідності визначення всіх істотних умов основного договору в попередньому договорі. Так, на думку Р. А. Майданика та С. М. Бервена, норма ч. 2 ст. 182 ГК є не зовсім вдалою, оскільки учасники попереднього договору не мають наміру пов'язувати себе всіма положеннями основного договору, їм необхідна свобода маневру, у тому числі і щодо визначення істотних умов основного договору в майбутньому. Закріплена в ГК України ч. 2 ст. 182 позбавляє попередній договір цієї гнучкості [11, с. 37]. В іншій праці, однак, вчені вказують, що попередній договір обов'язково передбачає узгодження всіх його істотних умов, до складу яких входить і повний набір істотних умов остаточного договору. Відсутність хоча б однієї з числа цих останніх виключає можливість звернутися з позовом про спонукання контрагента за попереднім договором укласти основний договір. Відповідно, відсутні підстави в подібних випадках і для стягнення з контрагента збитків, заподіяних внаслідок ухилення другої сторони від укладення договору [12, с. 371].

І. О. Дзера зазначає, що положення ст. 182 ГК України в частині необхідності визначення в попередньому договорі всіх істотних умов основного договору мають бути враховані в процесі оновлення цивільного законодавства, адже принцип свободи договору в частині обрання істотних умов основного договору не буде повною мірою проявлятися для попереднього договору, адже сторони повинні знати, який саме договір та на яких умовах вони зобов'язуються укласти. Перекладати тлумачення умов основного договору на судову систему спричинить переобтяження судів подібними справами, крім того, суд не зможе розтлумачити волю сторін, яка не відображена чітко в умовах попереднього договору. Формулювання ГК України є більш вдалим порівняно зі ст. 635 ЦК України, адже сприяє визначеності прав та обов'язків сторін та захищає їх від необґрунтованих змін таких умов під час укладення основного договору. Підлягає уточненню перелік істот-

них умов попереднього договору, якими мають бути предмет та інші істотні умови основного договору, наслідком відсутності яких буде визнання такого договору неукладеним [6, с. 89-90].

Погоджуючись з І. О. Дзерою щодо доцільності внесення змін до ч. 1 ст. 635 ЦК України для закріплення всіх істотних умов основного договору в попередньому договорі, вважаємо, що аргументами на користь такого уточнення є насамперед необхідність розкриття регулятивного потенціалу попереднього договору в сукупності з узгодженістю такої зміни зі способами захисту добросовісної сторони шляхом спонукання недобросовісної сторони до укладення основного договору та відшкодування збитків. Доцільно також зазначити, що формулювання «умови, що дозволяють визначити предмет, а також інші істотні умови основного договору» в ч. 2 ст. 182 ГК України видається більш гнучким та виваженим порівняно з можливим категоричним формулюванням «предмет та інші істотні умови основного договору».

Оновлення ст. 635 ЦК України в частині визначення істотних умов попереднього договору буде відповідати установленому підходу судів касаційної інстанції, згідно з яким основна правова мета попереднього договору полягає у виконанні ним двох функцій: 1) спонукання до укладення основного договору, 2) фіксації умов основного договору [13; 14; 15], а також дозволить подолати існуючі розбіжності Верховного Суду у визначенні переліку істотних умов попереднього договору. Так, у справі № 755/16339/19 Верховний Суд виснував, що істотною умовою попереднього договору є строк укладання основного договору, який повинен бути зазначений у попередньому договорі. Крім того, у попередньому договорі повинні міститися умови про предмет основного договору, а також інші умови, за якими сторони вже досягли згоди, а саме: про оплатність/безоплатність, про ціну, порядок передачі об'єкта, порядок несення витрат та інше [16]. Натомість у справі № 910/13249/17 Верховний Суд вказав, що у разі укладення попереднього договору необхідне погодження всіх його істотних умов, до яких належать всі істотні умови основного договору, оскільки відсутність хоча б однієї з істотних умов май-

бутнього договору виключає можливість кваліфікувати відносини між сторонами як договірні [17].

На нашу думку, доцільним може бути уточнення ч. 1 ст. 635 ЦК України також у частині визначення строку (терміну), в який має бути укладений основний договір. Це пов'язується з потенційним скасуванням ГК України та відповідно втраченою можливістю застосування бланкетної норми, передбаченої абзацом 2 частини 1 ст. 635 ЦК України для визначення відповідного строку (терміну), сукупно з ч. 1 ст. 182 ГК України у разі відсутності відповідної вказівки в умовах попереднього договору. Для забезпечення правової визначеності в таких умовах можливим є закріплення в оновленій редакції ст. 635 ЦК України річного строку для укладення основного договору. Крім досвіду правового регулювання Польщі, Чехії та Литви, що розглядає І. О. Дзера [6, с. 89-90], аналогічне обмеження строку для укладення основного договору передбачається ч. 4 ст. 390 ЦК Республіки Казахстан [5] та § 936 Цивільного кодексу Австрії [18].

Дискусійним є питання щодо законодавчого закріплення можливості спонукання до укладення основного договору в судовому порядку. Незважаючи на те, що такий спосіб захисту прямо впливає з ч. 3 ст. 182 ГК України, у практиці Верховного Суду на даний момент превалює позиція, яка не передбачає застосування відповідних наслідків порушення попереднього договору [19].

В. В. Луць вказував, що виникнення з попереднього договору двостороннього зобов'язання сторін укласти основний договір означає можливість реалізації такого зобов'язання шляхом пред'явлення до сторони, яка ухиляється від укладення основного договору, вимоги в суд про спонукання її укласти договір [20, с. 196]. У дослідженнях, присвячених питанням рекодифікації цивільного законодавства України, А. Б. Гриняк неодноразово звертав увагу на необхідність уточнення положення про попередній договір шляхом закріплення в статті 635 ЦК України можливості, крім стягнення збитків зі сторони, яка ухиляється від укладення основного договору, також можливості спонукання в судовому порядку до його укладення [21, с. 111; 22, с. 11-12].

Водночас І. О. Дзера висловила позицію про невластивість попередньому договору у повному обсязі принципу обов'язковості договору, передбаченого ст. 629 ЦК України, та зробила висновок щодо неможливості примушування сторін до укладення основного договору в судовому порядку з посиланням на частини 2-3 ст. 635 ЦК України. На думку вченої, цивільне законодавство не передбачає можливість примушення в судовому порядку до укладення основного договору, зважаючи на принцип свободи договору, а принцип обов'язковості попереднього договору передбачений лише для господарських договорів. Для підтвердження своїх аргументів І. О. Дзера звернулася до висновку Верховного Суду України, висловленого в постанові від 2 вересня 2015 року в справі № 6-226цс14, згідно з яким припинення зобов'язання з попереднього договору внаслідок неукладення основного договору протягом встановленого попереднім договором строку унеможливорює спонукання до укладення основного договору в судовому порядку, виконання обов'язку в натурі чи виникнення основного договірної зобов'язання як правової підстави для виникнення в набувача права власності на майно [6, с. 88].

Ми підтримуємо позицію вчених, які вважають можливим спонукання в судовому порядку до укладення основного договору сторони попереднього договору, яка ухиляється від укладення основного договору, та вважаємо доцільним відповідне оновлення ст. 635 ЦК України.

Видається, що вищезгадана позиція Верховного Суду України у справі № 6-226цс14 може бути переосмислена з огляду на пріоритет захисту добросовісної сторони попереднього договору. Підхід суду касаційної інстанції є обґрунтованим для тих випадків, коли строк для укладення основного договору закінчився і жодна зі сторін не звернулася з вимогою про укладення основного договору до іншої сторони під час перебігу відповідного строку, що означає відсутність ухилення від укладення основного договору, припинення зобов'язання укласти такий договір та неможливість реалізації відповідного способу захисту. Проте якщо строк для укладення основного договору

закінчився, але під час перебігу строку одна зі сторін зверталася з вимогою про укладення основного договору до іншої сторони, яка необґрунтовано ухилилася від його укладення, то добросовісна сторона не може позбавлятися права вимагати в судовому порядку укладення основного договору у зв'язку з припиненням зобов'язання, встановленого попереднім договором. Якщо ж строк для укладення основного договору не закінчився, то цілком зрозуміло, що жодна зі сторін не може бути позбавлена права вимагати укладення основного договору за наявності необґрунтованого ухилення іншої сторони від виконання відповідного зобов'язання незалежно від наявності збитків.

Обґрунтованість відповідного наслідку порушення стороною попереднього договору зобов'язання щодо укладення основного договору впливає також із цивільно-правових норм. Так, відповідно до ст. 525 ЦК України одностороння відмова від зобов'язання або одностороння зміна його умов не допускається, якщо інше не встановлено договором або законом. Згідно з ч. 1 ст. 526 ЦК України зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться. Примусове виконання обов'язку в натурі є способом судового захисту цивільних прав та інтересів (п. 5 ч. 2 ст. 16 ЦК України), який для цілей розуміння природи вимоги щодо укладення основного договору не слід змішувати з недопустимою вимогою сторони попереднього договору щодо реального виконання зобов'язання, встановленого основним договором. Не є вичерпним і перелік правових наслідків порушення зобов'язання, передбачений ч. 1 ст. 611 ЦК України.

У вказаному контексті прикметним є також розвиток судової практики Верховного Суду в спраху щодо оскарження рішень Фонду гарантування вкладів фізичних осіб про скасування результатів електронних торгів. У справі № 910/2171/20 колегія суддів погодилася з висновком суду апеляційної інстанції про те, що з урахуванням положень ЦК України та Поло-

ження щодо організації продажу активів (майна) банків, що ліквідуються, затвердженого рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб № 388 від 24.03.2016, протокол, підписаний за результатами проведення відкритих торгів (аукціону) з продажу майна неплатоспроможного банку у процедурі його ліквідації, слід розглядати як такий, що за своєю правовою природою є попереднім договором купівлі-продажу. Підписання протоколу торгів за умови сплати переможцем визначеної суми за лот покладає на сторони, у тому числі банк, обов'язок укласти відповідний договір, і переможець торгів має право вимагати укладення цього договору. Для переможця торгів сплата вартості лота у встановлений строк є тією умовою, яка має бути виконана до підписання договору купівлі-продажу, оскільки її невиконання має наслідком втрату ним гарантійного внеску. Натомість ухилення (невиконання обов'язку) банку від укладення основного договору купівлі-продажу з переможцем торгів за виконання ним обов'язку щодо сплати повної вартості лота та вчинення дій, що свідчать про зацікавленість в укладенні такого договору, має наслідком право переможця торгів вимагати укладення такого договору [23].

В оновленій редакції ст. 635 ЦК України, що буде передбачати допустимість спонукання до укладення основного договору, можливими є прив'язка до конкретного моменту, з яким пов'язуватиметься ухилення сторони від укладення основного договору, а також встановлення строку для реалізації права відповідної вимоги в судовому порядку. Так, наприклад, ст. 33 Кодексу про зобов'язання Словенії 2002 року передбачено шестимісячний строк для заявлення вимоги укладення основного договору [24]. Крім цього, відповідне уточнення ст. 635 ЦК України для забезпечення системності може зумовлювати доцільність вирішення питання щодо оновлення статті 627 ЦК України.

Видається, що вказані зміни до ст. 635 ЦК в частині розширення способів захисту добросовісної сторони попереднього договору мають супроводжуватися також оновленням норми щодо припинення зобов'язання, встановленого попереднім

договором. Формулювання умов для припинення такого зобов'язання в альтернативний спосіб з визначенням однією з умов закінчення строку (терміну) для укладення основного договору в ч. 3 ст. 635 ЦК України може розглядатися як не досить чітке положення в разі закріплення допустимості спонукання до укладення основного договору. Слід наголосити, що закінчення строку договору не звільняє сторони від відповідальності за його порушення, яке мало місце під час дії договору (ч. 4 ст. 631 ЦК України). Зважаючи на пріоритет захисту добросовісної сторони попереднього договору, ключовим фактором для вирішення питання щодо припинення зобов'язання за попереднім договором мають бути саме дії сторін попереднього договору. Саме тому можливим є врахування ч. 4 ст. 182 ГК України для закріплення в безальтернативний спосіб умови припинення зобов'язання укласти основний договір. Запропонований напрям змін до ч. 3 ст. 635 ЦК України може виглядати як логічний розвиток законодавства, зважаючи на аналіз вказаної норми Верховним Судом у справі № 369/9263/20, за результатами якого суд касаційної інстанції виснував, що, вирішуючи спір про припинення зобов'язань за попереднім договором, суду слід встановити строк настання обов'язку укладення сторонами основного договору, чи мало місце необґрунтоване ухилення однієї із сторін від укладення основного договору, а також з'ясувати умови відповідальності, які були встановлені попереднім договором [25].

Отже, у межах оновлення цивільного законодавства України вбачається доцільним внесення змін до статті 635 ЦК України, спрямованих на уточнення переліку істотних умов попереднього договору; обмеження строку (терміну), в який має бути укладений основний договір у разі відсутності відповідної вказівки в попередньому договорі; закріплення можливості спонукання в судовому порядку до укладення основного договору сторони попереднього договору, яка ухиляється від укладення основного договору; закріплення в безальтернативний спосіб умови припинення зобов'язання, встановленого попереднім договором.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.08.2024).
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 25.08.2024).
4. Проект Закону про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період № 6013 від 09.09.2021. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72707 (дата звернення: 25.08.2024).
5. The Civil Code of the Republic of Kazakhstan of 27th December 1994. The General Part. URL: <https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/kz/kz015en.html> (дата звернення: 25.08.2024).
6. Дзера І. О. Прогалини у правовому регулюванні попереднього договору. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 86–91.
7. Боднар Т. В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 272 с.
8. Головка Д. В. Правова природа договору про спільну діяльність. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 51. С. 198–205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jousepr_2018_51_27 (дата звернення: 25.08.2024).
9. Васильєва В. В. Правова природа корпоративного договору. *Приватне право і підприємництво*. 2017. Вип. 17. С. 105–108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2017_17_25 (дата звернення: 25.08.2024).
10. Клименко О. М. Вираження принципу свободи договору в конструкції попереднього договору. *Юриспруденція: теорія і практика*. 2007. № 2. С. 27–37.
11. Майданик Р. А., Бервено С. М. Поняття і зміст попереднього договору за цивільним законодавством України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 10. С. 35–45.
12. Договірне право України. Загальна частина : навчальний посібник / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.; за ред. О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 896 с.
13. Постанова Вищого господарського суду України від 25 липня 2017 року в справі № 926/1644/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67958580> (дата звернення: 25.08.2024).
14. Постанова Верховного Суду від 21 червня 2018 року в справі № 926/2127/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74884156> (дата звернення: 25.08.2024).
15. Постанова Верховного Суду від 15 травня 2018 року в справі № 926/225/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74204415> (дата звернення: 25.08.2024).
16. Постанова Верховного Суду від 25 травня 2022 року в справі № 755/16339/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104497154> (дата звернення: 25.08.2024).
17. Постанова Верховного Суду від 17 липня 2018 року в справі № 910/13249/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75399009> (дата звернення: 25.08.2024).
18. Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622> (дата звернення: 25.08.2024).
19. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22 серпня 2018 року в справі № 401/3856/16-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77197575> (дата звернення: 25.08.2024).
20. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. Київ : Юрінком Інтер, 2013. Т. II. 1120 с.
21. Гриняк А. Б. Основні напрями модернізації сучасного договірного права. *На шляху до європейського приватного права* : збірник матеріалів XI Міжнародного цивілістичного форуму. Київ : Київський регіональний центр НАПРН України 2021. С. 107–111.

22. Гриняк А. Б. Дискусійні питання оновлення глави 16 Цивільного кодексу України: зміна парадигми. *Нове українське право*. 2024. Вип. 1. С. 7–13.

23. Постанова Верховного Суду від 05 жовтня 2023 року в справі № 910/2171/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114066107> (дата звернення: 26.08.2024).

24. *Obligacijski zakonik*. URL: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO1263> (дата звернення: 26.08.2024).

25. Постанова Верховного Суду від 30 листопада 2022 року в справі № 369/9263/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107878100> (дата звернення: 26.08.2024).